Arvid Mörne

Från „Saima“ till „Vikingen“. En studie över den svenska nationalitetsidéns utveckling i Finlands press

Borgå 1916. Holger Schildts förlag. Något är fel i bildmaterialet vid sid. 15, vi undersöker om det går att lösa.

– Läs mer om verket här

Det avbildade exemplaret tillhör Kungl. biblioteket.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Kungl. biblioteket och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:
https://lb.se/författare/MörneA/titlar/FrånSaimaTillVikingen/faksimil?om-boken

Permanent länk (URN):
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2669310-faksimil

books2ebooks.eu

MÖRNE, ARVID

Från "Saima" till "Vikingen" : en studie över den svenska nationalitetsidéns utveckling i Finlands press : Arvid Mörne.

Schildt
1916

books2ebooks.eu
Kungliga Biblioteket
National Library of Sweden

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!
Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

■ Få samma utseende och känsla som med originalet!
■ Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
■ *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
■ *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
*Ej tillgängligt i varje e-bok.

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.
■ Villkor för användning: https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.
Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: https://search.books2ebooks.eu
Mer information finns tillgängliga via https://books2ebooks.eu boken.

MÖRNE

17 B
Br.

Från "Saima" ...

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Arvid Mörne

Från „Saima“ till „Vikingen“

BORGÅ 1916
HOLGER SCHILDTS FÖRLAG

n. 17/379.

ARVID MÖRNE

FRÅN „SAIMA“ TILL „VIKINGEN“

EN STUDIE ÖVER DEN SVENSKA NATIONALITETSIDÉNS UTVECKLING I FINLANDS PRESS

BORGÅ 1916
HOLGER SCHILDTS FÖRLAG

KONGL. BIBLIOTHEKET STOCKHOLM

HELSINGFORS 1916
SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERI.

INNEHÅLL:

I *Inledning* 7
II *Förebud till en svensk nationalitetsrörelse på 1840- och 50-talen* 11
III *Den svenska nationalitetsrörelsen på 1860- och 70-talen* 42

I

Inledning.

Den finska nationalitetsrörelsens uppkomst och utveckling har länge varit föremål för hängivna och grundliga forskningar. De enskilda märkesmännens ståndpunkt och betydelse har utretts genom specialundersökningar, av vilka en, Reins studie över Snellman, utförts med en bredd i framställningen och en kritisk vederhäftighet som gjort densamma till en finskhetens historia under de årtionden Snellman var den finsk-nationella rörelsens förgrundsgestalt. En annan sammanfattande undersökning har nyligen utgivits av Åbo akademikommitté. Jag åsyftar Werner Söderhjelms arbete »Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar», vilket givit oss en så utmärkt över-

sikt av nationalitetsidéns förhistoria. Härmed vare icke sagt att det rika ämnet numera vore slutbehandlat. Vad man bl. a. fortfarande saknar är ett arbete över nationalitetsidéns utveckling i den finskspråkiga pressen. På detta område äro viktiga förarbeten fortfarande ogjorda. Sålunda känna vi rätt ofullständigt den radikalt fennomanska riktning, som under namn av jung-fennomani framträdde på 1850-talet, i början av 1860-talet ledde till grundandet av tidningen »Helsingin Uutiset» och efter denna tidnings upphörande gör sig förmärkt i »Kirjallinen Kuukauslehti» samt i den radikalisering de finska strävandenas pressorgan överhuvudtaget undergå. Än mindre ha de spridda presshistoriska undersökningar, som hos oss på den finska sidan företagits, klarlagt en senare tids nationalitetssträvanden.

I den finska kultur- och presshistoriska litteraturen söker man därför förgäves ett svar på frågorna: när och i vilka former framträdde först en svensk nationalitetstanke i Finland, hur tillgick det, då motståndet, som inom svenska ståndspersonsklassen restes mot

fennomanin, från en konservativ och förnekande ståndpunkt småningom förvandlades till den positiva, svensk-nationella åskådning, som under den sista mansåldern tryckt sin prägel på utvecklingen. Med andra ord: vilken har utvecklingens gång varit från 1844—46, då Snellman med »Saima» förde finskhetstanken till seger inom hela den då levande unga generationen, och fram till året 1883, då »Nya Pressen» startades. Jag nämnde att den forskning, som bedrivits på finskt håll, icke ger svar på dessa frågor; — än mindre ha de, egendomligt nog, dryftats på den svenska sidan.

Efterföljande iakttagelser över nationalitetsidéns utveckling beröra så gott som uteslutande meningsyttringar som framträtt i Finlands press. Dock skall det visa sig nödvändigt att i förbigående kasta en blick på tryckalster av skönlitterär art, populära småskrifter m. m. d., som spelat en roll vid vår svenska nationalitetsrörelses uppkomst. Däremot måste de opinioner, som framträda på det politiska, kommunala, kyrkliga och andra områden för medborgerlig verksamhet förbigås,

såvida de icke sammanflyta med dem, som prägla tidningarnas uttalanden. Detta blir naturligtvis allt mer fallet i den mån de politiska och kommunala institutionerna utvecklas, partierna konsolideras och tidningarna förvandlas till partiernas språkrör, medan å andra sidan uppgiften att före 1863 uppspåra svensk-nationella ansatser i vårt offentliga liv i väsentlig mån är en press- och litteraturhistorisk uppgift.

Slutligen återstår att nämna ett forskningsområde av icke ringa betydelse för det föreliggande studiet. Det var ju inom studentnationerna, som de svenska strävandena förbereddes, liksom vart och ett av den finska rörelsens skeden ytterst går tillbaka till studentkretsar i Åbo, Uppsala och senare Helsingfors. Jag skall i det följande, i den mån detta blir nödvändigt, beröra 1850- och 60-talens studentdiskussioner.

II

Förebud till en svensk nationalitetsrörelse på 1840- och 50-talen.

Den tanken låge nära till hands att den svenska nationalitetsidén kommit till under omedelbar påverkan av den finskas genombrott i och med Snellmans kampanj i »Saima» och Litteraturbladet. Snellman förnekade ju svenskans rätt att betraktas som ett nationellt språk i vårt land. Han erkände betydelsen av den kultur vårt språk förmedlat i det förgångna. Han medgav omöjligheten att omedelbart insätta finskan på svenskans plats i kultur- och statsliv. Men i framtidens Finland hade detta onationella språk ingen plats såsom bärare av bildningen. »Svenskt språk och svensk nationalitet tillhöra en utländsk nation», yttrar Snellman i Litteraturbladet 1848, — »en utländsk nation, som med rätta tillägnar sig dem såsom sin uteslutande tillhörighet. I beund-

ransvärda svenska dikter protesterar ännu Runeberg mot denna utsaga. Det är glädjande att denna protest är så skön, men dess skönhet fritager den icke från dess bestämmelse att vara den sista». Denna utdömda svenska bildning hade Snellman några år förut, 1845 i »Saima», kallat »en håg- och kraftlös tiggare, av vilken ingen verksamhet kan väntas och som allt framgent uppehåller sitt skenliv icke genom eget arbete och förtjänst, utan av de smulor, vilka falla av de rikas bord». Nåväl! Det vore att vänta, synes det mig, att dylika domar, uttalade år efter år och upprepade i pressen landet runt av Snellmans talrika meningsfränder, skulle framkalla ett motstånd hos de dömde i form av ett hängivet strävande för det språk, som man sålunda ville driva i landsflykt.

Men detta blev icke fallet. Motstånd rönte Snellman nog, men i andra former. Främst fick han pröva på de oförståendes, de blint konservativas motstånd, vilket huvudsakligen framträdde i de insända artiklar i »Åbo Tidningar», för vilka Rein redogjort i sin Snellmanbiografi. Då det utomordentliga berätti-

gandet i kraven på finskans upphöjande till kulturspråk icke insågs, då hänförelsen för den stora nationella uppgiften stötte mot en mur av likgiltighet och omedgörlighet, kan man på förhand veta, att detta slag av svenskhet, om uttrycket alls bör användas, icke kunde bliva någon utgångspunkt för en motrörelse. Det är icke nödigt att här redogöra för ifrågavarande antifennomanska kampanj. Men i förbigående bör en för densamma belysande omständighet beröras.

Det är karakteristiskt för den på »Saimas» tid av Nils Henrik Pinello redigerade »Åbo Tidningar» att bladet i samhällsfrågorna (t. ex. i striden för och mot näringsfrihet) intar en strängt konservativ ståndpunkt och gärna ger kolvar åt liberalismen i Sverige, vilken någon gång direkt sammanställes med den snellmanska rörelsen. År 1846 talas det om pressens förfall i de s. k. liberala länderna, »dagbladens mutlighet» i Frankrike dryftas och en antydan göres att svenska »Aftonbladet» stode på samma nivå. Samma år anträffas även ett annat hätskt utfall mot »Aftonbladet», medan tidningen »Biet» prisas för att den vill återföra

folket till dess plikter mot »Gud, Konung och Land». Det ordas vidare om det »sedefördärvande etter som jakobinismen och den modärna rabulismen gömmer i sitt sköte». Även två av de ryktbara insända, mot »Saima» riktade, artiklarna omtala med ovilja »det svenska Aftonbladets sätt att polemisera», »den svenska tidningstypen». Till denna motvilja mot liberalismen i vårt grannland anknytes en avvisande hållning även mot de nationella strömningarna därstädes. En intressant passus bör anföras ur den av en »Sansad Finne» signerade artikeln. Det säges här: »För några decennier tillbaka ägde hos en del unge män i grannstaten Sverige lika ivrande rum för allt vad *göthiskt* var, som här nu sker för det Finska. Denna mani har lagt sig, sedan de unge männen kommit till mognare ålder och lugnare eftertanke. Ref. misströstar därföre icke häller om sitt Fädernesland, ehuru mörk framtiden än kan synas, i följd av det Unga Finlands yttrade omstörtningsbegär — — —».

I fråga om avståndstagandet från Snellman i språkfrågan är »Åbo Tidningars» egen hållning mindre skarpt avvisande än insändarnas

FRÅN »SAIMA» TILL »VIKINGEN»

för framtiden bör härvid iakttagas. De stridande tvingas naturligtvis att beröra tillvaron av en svensk allmogebefolkning i landet. Man tillmäter visserligen icke detta faktum något synnerligt värde, men det nämnes dock och man framkastar förmodanden om det svenska folkelementets numerär.

I Litteraturbladet 1849 talas i samband med en etnografisk uppsats i »Suomi» om »de svenska kolonierna i Finland». Uttrycken »kolonister», »koloniserande svenskar», uppdyka rätt ofta nu och framdeles. Vilken synpunkt en radikal finskhetsivrare *kan* anlägga på denna befolkning framgår ur en polemik i »Helsingfors Morgonblad» i december 1844: »Vi beskyllas för inkonsekvens emedan vi ej medgivit Svenskarne i Finland samma rättighet som Finnarne. Men i det fallet hade vi ock bort påyrka utom Svenskans även Zigenarspråkets, Ryskans, Tyskans, Italienskans m. m. upphöjande till officiellt språk, emedan sådana finnas i Finland, vilkas modersmål dessa äro. Saken är den att ingendera av dessa tillfälligtvis i landet bosatta, varken Svenskar, Zigenare, Ryssar, Tyskar eller Ita-

lienare utgöra *nationen*, och vi hava endast åt nationen velat vindicera dess rätt att se sitt eget språk vara det officiella och undervisningsspråket». Med större hänsyn behandlas Finlands svenska befolkning i »Helsingfors Tidningar» 1847, då bladet omnämner en folkskrift (»Några ord till mödrar») författad av kyrkoherden i Hammarland P. U. F. Sadelin.[1]) I detta sammanhang understrykes den rådande bristen på folkskrifter för Finlands svenska allmoge, vars numerär uppskattas till 200,000 personer.

En folkskrift för svensk allmoge i Finland år 1847! Det var en egendomlig företeelse. Ett sammanknippande av begreppen »folklig» och »svenskspråkig» stred så helt och hållet mot tidens tänkesätt inom den bildade klassen, dessa må sedan ha varit fennomanska eller antifennomanska!

---

[1]) Denna folkskrift är en undervisande dialog om två tryckark i litet format. I verkligheten har den emellertid icke den av »Helsingfors Tidningar» angivna rubriken »Några ord till mödrar». Skriftens benämning var vida originellare. Den lydde: »Några ord till dem vilka Gud givit barn, en folkskrift av P. U. F. Sadelin».

Denna ena svala gjorde ingen sommar. Och få voro väl de, som anade att hon i alla fall bådade en sommar. Tills vidare rådde en påfallande motsättning mellan arbetet för folklig, finskspråkig upplysning och liknöjdheten för allmogeintressena, såvida det gällde svensk allmoge.

Det låg i förhållandenas natur att de s. k. folkskrifterna på finska, för att icke tala om de s. k. folktidningarna, redan rätt länge varit föremål för de bildades och särskilt den akademiska ungdomens nitälskan. Den finskspråkiga pressen hade överhuvudtaget alltid burit en folklig prägel, vunnen bl. a. genom de insända korrespondenser, uppsatser och dikter, som tillställdes bladen av intresserade allmogemän. Härtill kom att Snellman, samtidigt som han 1844 i Kuopio startade »Saima», vidtagit med utgivandet av »Maamiehen Ystävä», en folktidning i ordets fulla bemärkelse, vars förträffligt skrivna första nummer inskärper i läsekretsen såväl kunskapers vikt och betydelse som den finska nationalitetsidén. Bland samtida finska folkskrifter kunna nämnas de savokarelska studenternas skriftserie

»Lukemisia Suomen kansan hyödyksi», som börjar utkomma 1845, och de tvenne häftena »Lukemisia Suomen kansalle», som nämnda år utgåvos av Karl Henrik Jakob Ignatius. År 1848 vidtar utgivandet av »Lentokirjoja rahvaalle» med ett första häfte innehållande fyra av de för de finska strävandena så betecknande folkdikterna över det finska språkets betryck. Det var denna gång Paavo Korhonens gamla dikt »Suomen kielestä» jämte en nyare dikt av Pietari Makkonen och två starkt satiriska stycken av Antti Puhakka, som utsändes, självfallet i det dubbla syftet att verka för den nationella saken och sprida värdefull folkpoesi.

Så långt de finska strävandena på detta område! Mot detta vaknande, starka, nationella liv framstå, jag upprepar det, svenskans anhängare som en slagen trupp, dömd till undergång. Några av dem hänge sig, som vi sett, åt en blind konservatism, flertalet gör en försagd, konfys opposition, bakom vilken kapitulationstanken hela tiden ligger på lur. »Vi svenska skrivande», heter det i »Helsingfors Tidningar» 1848, »äro i Finland ett tillspillogivet släkte — — — men nödgas avvärja

den iver som vill avhugga oss tvärt». Tills alla kunna finska, yttrar »Morgonbladet» 1845 i artikeln »På vad punkt stå de Finska syftena», måste även svenskan komma till användning i arbetet för finskheten. Men att vårt språk »så fort som möjligt må bliva överflödigt och glömmas» önskar författaren »av allt hjärta». Det är hans meningsfränders »med lugn resignation medvetna syftemål att arbeta på sin egen obehövlighet och undergång såsom sådana, och när detta inträffat med lugn nedlägga sitt interimsarbete».

Det är alltså mycket sällsynt att någon tanke ägnas svenska allmogen från de bildades sida och så mycket märkvärdigare att en sådan skrift som Sadelins framträder. Inom skönlitteraturen uppdyka likväl samma och följande år några alster, i vilka svenska landsbygdsmiljöer från vårt land tecknas. Åbo-författarna Johan August von Essen och Nils Henrik Pinello utarbeta med ledning av främmande mönster pjäserna »Skärgårdsflickan» och »En Nylands dragon». Den senare spelar i Tenala, den förra i skärgården nära Hel-

singfors. Hos Pinello tillhöra de flesta av personerna bondebefolkningen. Språket är övervägande dialektartat. Den enda av figuranterna i Essens pjäs, som tillhör allmogen, bär kuriöst nog ett finskt namn, vilket icke hindrar att denne fiskare talar ett med svensk allmogedialekt på ett kritiklöst sätt uppblandat språk. Författaren söker sålunda ge sin pjäs ett drag av folklighet med tillhjälp av tvenne medel, som ju bort utesluta varandra. Detta försök att införa allmogespråk på scenen uppskattades inte alls. Det är betecknande att kritikerna icke gå ämnet in på livet utan endast konstatera den omtyckta pjäsens svaghet i denna punkt.

Följande år, 1848, utkommer en »skildring om de väckta», »Flickan på Inderskär» av Ernst Odert Reuter. Denna novell är förlagd till den åländska socknen Brändö. Emellertid behärskas karaktärsteckningen till den grad av författarens intresse för de pietistiska lärorna att någon folklivsskildring i ordets egentliga mening icke kunnat åstadkommas. Däremot ger Reuter verklighetstrogna bilder av Brändönaturen och av skötfisket.

Följande år innehåller Topelius' blad »Helsingfors Tidningar» en av de för tiden vanliga betraktelserna över svenska litteraturens undergång i vårt land. Den anknyts till novellbiblioteket »Aura», som innehållit Pinellos pjes »En Nylands dragon», och berör även »Flickan på Inderskär». Det visar sig här att Topelius icke saknar blick för dylika litteraturalsters betydelse. Han hade föregående år på tal om Sadelins skrift understrukit bristen på svenska folkskrifter. Nu yttrar han med hänvisning till de nämnda skönlitterära alstren de märkliga orden att »en i viss mening nationell produktion på svenska» dock vore möjlig i Finland. »Helsingfors Tidningar» innehåller för resten samma år en liten berättelse med motiv från Kyrkslätt, som bär rubriken »Vikingens grav».

Vid ifrågavarande tidpunkt uppdyker i tvänne landsortsstäder ett intresse för den svenska bondebefolkningen, som visar att livstecknet från Åland och de svaga ansatserna till svensk bygdeskildring i skönlitteraturen måhända dock inte varit så helt isolerade företeelser, som man haft skäl att tro.

År 1846 hade Torsten Ture Renvall, vid denna tidpunkt lektor i historia vid Vasa gymnasium, övertagit redaktionen av »Vasa Tidning», vid vilket blad, vars namn från och med 1848 förändrades till »Ilmarinen», han kvarstod till utgången av 1850. Han ryckte upp tidningen ur den försoffning, i vilken den befunnit sig, och gjorde den till ett lokalblad av betydelse för Österbotten. Att landsdelens tidning sålunda blev ett språkrör för dess intressen måste med tiden medföra att den stora svenska befolkningen åtminstone i någon form gjorde sig påmind i densamma såsom svensk, oavsett redaktörens personliga åsikter, som lutade åt det finska hållet. Redan år 1848 i numret av den 1 och 5 april, anträffa vi en mycket märklig, oundertecknad insändare »Till fosterlandsvännner», utmynnande i en uppmaning att samla folkvisor, ordspråk, gåtor, provinsord och talesätt, ur historisk eller etnografisk synpunkt värdefulla upplysningar »bland Finlands svenska befolkning.»[1]) »Ämnet för undersökningarna», heter

[1]) Uppsatsen är synbarligen författad av Renvalls kollega, Johan Oskar Immanuel Rancken, den

det, vore således »den Svenska nationaliteten sådan den i Nyland, södra skärgårdsorterna och södra Österbotten bland allmogen visar sig.» — — — »Just det bildar en lucka i forskningarna över såväl Finland som Svenska språket och därmed sammanhängande omständigheter, att de delar av Svenska folket, som bebo flera trakter på Finska kusterna och i skärgården ej blivit delaktiga av den uppmärksamhet, åtminstone ej i lika hög grad, som det egentliga Sverige.» — — — Härpå utläggas olikheterna mellan österbottniska och nyländska svenska allmogens folkdiktning, varvid en antydan om motsättningen mellan de tvänne landsändarnas sociala liv göres.

Svenskarna, heter det i numret av den 5 april, ha försummat och förr t. o. m. motarbetat den finska nationaliteten i Värmland, men detta »får uti intet fall för oss utgöra exempel eller ledning att i vårt handlingssätt följa dem, betalande med samma mynt».

---

mångskrivande historikern och folkloristen, som sedan 1846 tillhörde Vasa gymnasiums lärarkår. På 1850-talet redigerades »Ilmarinen» tidtals av honom i samråd med L. L. Laurén. — Jämför Ernst Lagus' uppsats »En blick tillbaka och framåt» i »Folkloristiska och etnografiska studier I», sid. 3!

Författaren övergår till en betraktelse över den finländska allmogesvenskan, han ordar om dess fornnordiska tycke. Därpå följer en märklig utläggning över den svenska österbottniska allmogens bildningsståndpunkt.

»Det är först sent», säger författaren, »som folklitteraturen vunnit dugliga bearbetare: av dessas skrifter har dock föga, om något, blivit spritt bland den svenska allmogen hos oss. Detta är ock en sak att tänka på. Den Finska bonden har de sista åren halvt tvungen låtit bearbeta sin intelligens, den Svenske vore i tillfälle att från Sverige, der flera av vetenskapens koryféer ej draga i betänkande att sprida bildningens frukter till mängden, få sitt förråd, men impulsen härtill kan ej väntas från honom själv. I detta förhållande ligger till en del orsaken därtill att jordbruk och hushållning överhuvud följa mera traditionella åsikter i Österbotten än på åtskilliga andra orter — — —»

Författaren vänder sig till ståndspersonerna »i de av svenskar bebodda trakter» med en uppmaning att taga i tu med de föreliggande forskningsuppgifterna. Han avslutar sin ar-

tikel med följande anspråkslösa ord: »Emedan vi icke äge ett känt namn att uthänga såsom skylt, bedje vi, för de möjligen ankommande upplysningarnes snabbare fortkomst, om desammas insändande till Redaktionen för Ilmarinen, genom vars benägna omsorg de komma oss säkert tillhanda.»

Dessa ord äro så vitt jag vet de betydelsefullaste som hittills yttrats i pressen från deras sida, som ägnat svenskan och svenska befolkningen i Finland någon uppmärksamhet. Artikeln gestaltar sig, medvetet eller omedvetet, till ett programuttalande. Att här talas on »den svenska nationaliteten — sådan den bland allmogen visar sig» är ju någonting nytt och oväntat, men än mer överraskande är att denna »nationalitet» betraktas »som delar af svenska folket», såvida författaren, som uttrycken ju giva vid handen, verkligen velat betona ett samband mellan oss och Sverige.

Så vitt jag kunnat finna, föranledde dessa yttranden icke polemik. De ansågos förmodligen fantastiska, och i varje fall är det säkert att deras betydelse såsom blänkare för en

rörelse, som skulle uppstå ungefär ett årtionde senare, icke insågs. Själva det framlagda arbetsprogrammet var, som ur det föregående framgår, icke i alla delar nytt. Och det visar sig att intresset för svensk-finländsk folkkunskap och för svensk folkbildning i Finland från och med 1840-talets sista och 1850-talets första år framträder mindre sporadiskt än tidigare. I »Ilmarinen» se vi detta intresse skymta i ett par notiser, som jag ej kan underlåta att omnämna. År 1851 omtalas en skaldinna i Närpes, Ragnsby, — Maria Johansdotter Berg, kallad Pale-Maja. Samma år, då bladet övertages av Rancken och Laurén, lovar redaktionen införa svenska folksånger och sägner från Österbotten, vilket löfte den också håller. Frågan om de svenska folkskrifterna dryftas 1851 av »Borgå Tidning» i tvänne uppsatser. Den svenska befolkningen uppskattas här till 250,000 personer, utgörande en sjundedel av landets folkmängd.

Jag nämnde att detta svenska intresse, som framträder i landsortstidningarna vid 1850-talets ingång, icke är någon sporadisk företeelse. Att en svensk kulturrörelse — låt vara

av anspråkslösaste slag — nu är i görningen bevisas därav att flera av landets tidningar år 1853 ryckas med i en diskussion om folkskrifterna.

Diskussionens upphov var en av märket E—s i »Morgonbladet» införd, mot Litteraturbladets ultrafennomanska ståndpunkt riktad artikel. I parentes bör tilläggas att »Morgonbladets» riktning från och med 1853, då August Schauman övertar redaktionen, blir mer moderat i språkfrågan än den varit på Berndtsons tid.

Märket E—s uttalar sig delvis i ungefär samma riktning som insändaren i »Ilmarinen» fem år tidigare. En medverkande orsak till att en polemik nu tog fart var väl den att hans uttalande direkt adresserar sig till den finska rörelsens män. Han yttrar bland annat: »Det är icke utan orsak jag skriver Finlands allmoge i stället för finsk allmoge. Det finnes ett i sanning besynnerligt förhållande, att under det för den finska allmogen sju tidningar och folkskrifter i mängd årligen utgives, och tidningarne allt efter litet berätta om nyinrättade sockne- och byskolor samt

socknebiblioteker i landets finska socknar, likväl ingen tidning, troligen icke ens böcker för landets svenska allmoge utgives, och skolor samt biblioteker i landets svenska socknar omtala våra tidningar i samklang med det övriga alls icke eller ock högst sparsamt. Är detta förhållande det rätta, då måste vi fullt och fast önska, att vid den tid, då den finska bildningen och litteraturen hunnit till den höjd, som den svenska nu innehar, den finska allmogen hos landets bildade borde vara så totalt förgäten, att en framtidens historiker endast av något i Helsingin Sanomia — — — förekommande yttrande, »att man förnekat den finska allmogens betydelse för Finland» med temlig sannolikhet skulle kunna sluta till, att en finsk allmoge i Finland den tiden existerat. Men månne denna totala glömska av folkets intressen då vore till heder för den så upplysta finska bildade klassen? Jag tror det ingalunda.

Derföre vore det redan tid på, att de som stå landets svenska allmoge nära, eller annars äro i tillfälle att fästa en tanke på densamma, dock skulle kasta ett ljud in i denna stendöda

tystnad. Kanske man ännu kunde börja att till och med verka något för detta folk. Nummern av landets svenska befolkning är på långt när icke så ringa, att den skulle kunna anföras till ursäkt för denna försummelse. Må andra förklara detta besynnerliga missförhållande: jag kan det sannerligen icke.»

Den följande diskussionen kan resumeras helt kort. »Åbo Tidningar» diskuterar med »Morgonbladet» svenska allmogens bildningsgrad, medan båda tidningarna yttra sig i frågan om folkskrifter samt våra svenska och finska tidningars större eller mindre lämplighet för allmogen. »Borgå Tidning» föreslår införsel av folkskrifter från Sverige och översättning av dansk folklig litteratur — den danska folkhögskolan har, i förbigående sagt, ett par gånger varit föremål för våra tidningars uppmärksamhet — medan »Morgonbladet» anser »att goda folkskrifter böra äga en starkt nationell prägel, varför de svenska icke passa här.» Ur denna synpunkt utdömer »Morgonbladet» även den mycket uppmärksammade skriftserien »Läsning för folket».

Denna diskussion fördes vid en skickelse-

diger tidpunkt. Följande år, 1854, utbröt västmakternas krig mot Ryssland, krigshändelser timade på Finlands hav och kuster och intresset såväl för själva kriget som för de politiska perspektiv, vilka gömdes i dess sköte, undanskymde för en tid framåt nationalitetsfrågorna. Och knappast var freden 1856 sluten innan en morgon äntligen började ljusna över nationens väg. Förebuden till den nya regim, som skulle vinna fasthet i och med lantdagarnas återupplivande, framträdde, det ena efter det andra. En medborgerlig verksamhet, sådan vi ännu icke bevittnat på statslivets område, tog nu fart. Den 20 september 1856 höll Frans Ludvig Schauman i universitetets solennitetssal det stora festtal med anledning av Alexander II:s kröning, i vilket yrkandet på lantdag utsades i öppna, oförtydbara ord. I »Helsingfors Tidningar» framträdde samma år Topelius' dikt »Islossningen i Uleå älv». Och under åren 1855—56 intog Carl Immanuel Qvist i sin tidning »Viborg» en ståndpunkt i de sociala frågorna, som förebådade liberalismens genombrott med »Helsingfors Dagblad» under följande årtionde.

På samma gång gav denna tidning, sekunderad av »Suometar» och andra blad, uttryck åt de förhoppningar på en politisk kursförändring, vilka det följande årtiondet skulle infria. En blick på Finlands press under 1850-talets senare hälft låter oss förstå att landet nu står på tröskeln till en ny tid.

Men *en* viktig förskjutning i tänkesätten synes dock under de första åren efter kriget — 1856, 57 och 58 — vara tidningarna främmande.

På språkfrågans område hade de åsikter, som senare skulle förfäktas av »Helsingfors Dagblad», redan framskymtat i tidningen »Viborg». Man kan i detta blad iakttaga förebuden till en antifennomansk rörelse i riktning mot ett allt bestämdare förnekande av språk- och nationalitetssynpunkternas rätt att framom politiska och sociala intressen behärska medborgarnas tankar och handlingar. Däremot har frågan om svensk folkbildning i Finland skenbart icke rört sig framåt. Men man bör icke förstå tystnaden i denna sak så, att yrkandena från 1853 blivit förgätna till förmån för uppgifter, som förefalla större och

i vissa avseenden även äro det. De många, som uppfattade kraven på ett svenskt upplysningsarbete i vårt land som tillfälliga hugskott, blevo år 1859 grundligt tagna ur denna villfarelse. Detta år utbröt nämligen en långvarig och häftig tidningsfäjd om det svenska folkelementets framtid i Finland.

Den ursprungliga anledningen till striden var några synbarligen ironiska yttranden av professor Törnegren, fällda vid de populära föreläsningar över svenska litteraturen han höll i universitetets solennitetssal i februari 1859. I tvär motsats till vad talaren själv i grunden ansågs önska, utmålade han en snart stundande tid, då finskan helt undanträngt svenskan och de bildade klasserna med tillhjälp av lexikon finge arbeta sig igenom en Runebergs skrifter. August Schauman, vars framställning i »Sex årtionden i Finland» jag till en början följer, uppträdde nu i sin veckotidning »Papperslyktan» med en bestämd gensaga mot denna profetia, hållande densamma för allvarligt menad. Det var icke längre såsom i fyrtiotalspolemikerna tvivel om finskans utvecklingsmöjligheter, som framburos gente-

mot det fennomanska framtidsperspektivet, det var icke sannolikheten, för att inte säga nödvändigheten, att låta svenskans reträtt försiggå långsamt: nej, det var helt enkelt ett förnekande av att reträtten skulle komma att äga rum i den mening fennomanin yrkat. Väl skulle finskan bliva det härskande språket i litteraturen och intaga sin tillbörliga plats vid läroverken, domstolarna och administrationen. Men svenskan kunde dock aldrig bliva ett främmande språk för de bildade i Finland redan av det skäl att en del, Schauman förmodar anspråkslöst en tiondedel, av landets befolkning var svensk. Dessutom stode finskan ett par sekler efter svenskan i litterär utveckling.

Slutligen, tillägger Schauman helt spydigt, stod det visserligen skrivet »i de tyska filosofernas böcker» att »en nation måste ha *ett* språk» men »den store världskonstruktören hade icke alltid gått fullt så systematiskt tillväga».

Udden var förstås riktad mot Snellman, som svarade med en stor artikel i Litteraturbladet: »Om svenska språkets framtid i Finland». På nutidens nationalitetssträvandens fana

stod överallt »en nation, ett språk», och ingenstädes kunde en nationell enhetskänsla uppstå »förrän de skilda språken sammanflutit i ett gemensamt språk, bevittnande att även nationalkänslan blivit en».

Detta var stridens begynnelse. Tvekampen mellan Snellman och August Schauman fortgick sedan i månader och slutade följande år med en sannskyldig publicistisk skandal i det att de stridande gingo lös på varandras heder och ära.

Denna diskussion följdes naturligtvis med stor uppmärksamhet i hela landet och förgrenade sig genom pressen, den svenska såväl som den finska. Att följa densamma in i enskildheterna kan icke komma i fråga. Ensamt i »Helsingfors Tidningar» behärskar den jämte åtskilliga samtidigt insända yttranden i nationalitetsfrågan, som förefalla att hava fått en påstöt av striden mellan Litteraturbladet och »Papperslyktan», en lång följd av nummer. I stället för att referera alla de olika yttrandena dröjer jag vid några, som synas mig bevisa att denna tidningsstrid i stort sett förd diskussionen om svenskans och svenskarnas ställning i Finland framåt.

En insändare i »Helsingfors Tidningar», märket —er—, som angriper den snellmanska ståndpunkten förmenande att satsen »en nation, ett språk» är lika ohållbar som satsen »en nation, en tro», utlägger hurusom »patriotismen är en på insikt grundad kärlek till fosterlandets sed och institutioner, övertygelse om deras värde och vilja att värna och fortbilda dem». Nationalitetskänslan — »nationalkänslan» säger författaren längre fram, då han synbarligen menar detsamma — är åter »den mera oresonerade, på känslan byggda kärleken till dem, som äro av samma ursprung och som tala samma språk med oss själva». Dem, som sträva för finska språket, frånkänner författaren icke patriotism. Men de ha framkallat en schism mellan national (nationalitets)-känslan och patriotismen, emellan sig å ena sidan samt å andra sidan »den svenskatalande befolkningen i Finland, vars nationalitetskänsla de sårat».

Detta är ord som icke gärna kunna tänkas fällda i 1840-talets debatter. En förskjutning i tänkesätten har ägt rum. På samma sätt som i tidningen »Viborg» och senare i

»Helsingfors Dagblad» göres här en boskillnad mellan patriotism och nationalitetssträvande på språkets och rasens grund och längre fram i artikeln betonas att fennomanerna »överskatta språkets betydelse i förhållande till de övriga elementer, som utgöra nationalitetens inbegrepp och styrka, framför allt vår skandinaviska kultur och våra ifrån föreningen med Sverige ärvda fria samhällsinstitutioner.» Men detta är icke allt. Författaren ordar om »den svenskatalande befolkningen i Finland», vilken äger sin egen »national» (alias nationalitets)- känsla. Härmed ställer han sig på en annan grund än den bildningsaristokratiska ståndpunkt, som på 1840-talet kännetecknade fennomanins motståndare. Hans resonemang bygger på tillvaron av den svensktalande befolkningen som en helhet, en enhet för sig.

Även en annan iakttagelse, som visar att den svenska frågan rör sig framåt, kan göras i »Helsingfors Tidningar» år 1859. I diskussionen höjas österbottniska allmogeröster. »En av Österbottens svenska allmoge» — så kallar sig en insändare, som gendriver förklenande

omdömen om de svenska österbottningarnas läslust. Vidare ingår i bladet en artikel »Några ord om Finlands svenska befolkning», signerad S-g (synbarligen Anders Svedberg).

Året 1858 hade medfört en bokhandelsnyhet som står i nära samband med dessa frågor. Jag åsyftar det första bandet av Otto Höijers »Bilder ur folklivet», vars underrubrik lyder »Skildringar ur Nyländska skärgården.» Boken inledes av ett företal, vari författaren i bittra ord klagar över att den svenska allmogen lämnats »å sido, åt en oförlåtlig glömska, ja vad mer åt ett ofattligt förakt.» Den har emellertid icke förlorat »sin nationalitet», vilken den strängt fasthåller »så till språk som seder.»

Arbetets andra del, som berör de pietistiska strömningarna, blev 1860 i »Helsingfors Tidningar» föremål för häftiga polemiska angrepp. Höijer, som att döma av sina noveller var en gemytlig person, påstås av en insändare ha beskyllt nyländska allmogen »för sturskhet, oginhet, ovänlighet, misstänksamhet och avoghet mot herremän, penningbegär, lättja, dolskhet, hämndlystnad, falskhet, prålsjuka,

omänsklighet mot husdjuren och osedlighet.» Denna bok väcker sålunda till liv diskussion om den hittills glömda nyländska allmogen. I en annan artikel »Vilka följder ha de pietistiska rörelserna på folklynnet» polemiserar även märket S-g mot Höijer. Och längre in på året bli ett par av svenska allmogens livsfrågor föremål för en större och långt mer fruktbringande debatt. Fredrik Cygnaeus utger sin broskyr »Ett vågat projekt», vari han ur allmänt fosterländsk och humanitär synpunkt utlägger nödvändigheten av en svensk folktidning. Förslaget framkallar många uttalanden i pressen och leder slutligen till praktiska åtgärder. Efter åtskilliga svårigheter — bland annat vägrar generalguvernören, greve Berg att godkänna det tillämnade namnet »Fyrbåken» —, startas år 1861 i Helsingfors tidningen »Folkvännen». Ett annat projekt, som framkommer i »Helsingfors Tidningar» 1861, får ännu länge bida sitt förverkligande. Det gäller inrättandet av ett svenskt folkskoleseminarium i Österbotten och framkastas av märket Lrn. (L. L. Laurén.) Bland övriga insändare i detta blad, som ju numera

redigeras av August Schauman, fäster man sig vid en uppsats av Kvevlaxbönder. Österbottniska svenska allmogen håller synbarligen på att vakna. Man umgås även däruppe med planer på en svensk folktidning, och när en sådan 1864 kommer till stånd under Svedbergs ledning, blir den i högre grad än »Folkvännen» ett verkligt allmogeblad.

Under sextiotalets lopp utöva folktidningarna »Folkvännen», (som de fem första åren redigeras av Viktor Öhberg) och »Österbotten» sin fredliga verksamhet. Denna blir tillsvidare av rent upplysande art. De två bladen äro en i stillhet verkande kraft, som ger allmogen lust och vana att läsa tidningar och skänker den en anspråkslös kunskap om det som händer i världen. I det faktum att de finnas till får den vaknande svenska nationalitetstanken ett stöd, men det är icke genom dem denna tanke utvecklas till klarhet och målmedvetenhet. Detta sker på andra vägar, det har delvis redan skett. Åsikten att de svensktalande i Finland äro en nationalitet med egna nationella uppgifter på kulturlivets område har på 1850-talets sista och 1860-talets första

år arbetat sig fram i kretsar liknande dem, där Snellman och före honom Arwidsson lade grunden till finskhetens byggnad. De svensktalande studenterna ha tagit de hittills härskande åsikterna i nationalitetsfrågan under ny prövning och ur deras sammanslutningar skall en målmedveten svensk nationalitetsrörelse framgå.

III.

Den svenska nationalitetsrörelsen på 1860- och 70-talen.

I november 1861 utsändes två provnummer till en daglig tidning, det blad som skulle bli den unga konstitutionalismens främsta banerförare och på samma gång, journalistiskt sett, Finlands ypperst redigerade pressorgan på 1860- och 70-talen. Jag åsyftar »Helsingfors Dagblad», vars ledande män voro de två överlägsna journalisterna Robert Lagerborg och A. H. Chydenius. »Dagbladet» får från början sin prägel av de politiska förhållanden ur vilka det framgått. Försöket att med tillhjälp av »januariutskottet» uppskjuta lantdagarnas återupplivande hade misslyckats. Medborgaropinionen hade talat och Alexander II gått den till mötes. Lantdag var utlovad och man kunde lita på monarkens

givna löfte. I och med detsamma vidtog den nya perioden i vår historia. Finland, som sedan 1809 haft sig tillförsäkrat ett eget statligt liv på papperet, blev nu verkligen en stat. Och det gällde att omskapa landets offentliga liv.

Den första punkten på Dagbladets program blev alltså vårt statliga livs nygestaltning på konstitutionell grund. I vårt land rådde vid denna tidpunkt två olika slag av konstitutionellt tänkesätt. Det ena, synbarligen flertalets, var karakteristiskt för nationens halvvakna tillstånd. Det sammanhängde med ovanan vid parlamentariskt liv, ovanan att ha en press, som talade rent språk, ovanan överhuvudtaget vid ett offentligt dryftande av statliga angelägenheter. Det var ett tänkesätt, som blott till hälften frigjort sig från den femtioåriga hävden att betrakta styrelsen såsom en försyn, såsom samhällsmaktens egentliga innehavare. Detta tänkesätt tillåter jag mig att beteckna som *passiv konstitutionalism*. Man var Alexander II oändligt tacksam för vad han givit Finland, man gick med glatt sinne att behandla de ärenden han

komme att förelägga ständerna, men man hade icke fullt klart för sig det av konstitutionen betingade jämlikhetsförhållandet mellan monark och ständer och förmådde icke draga konsekvenserna ur den nya situationen. Den, som emellertid kunde det, var den medborgargrupp, som fylkades kring »Helsingfors Dagblad.» Den hyllade en *aktiv konstitutionalism*. Finland var nu en stat, dess lantdag hade inte blott rätt utan också makt att skapa folkets öde efter eget sinne inom konstitutionens gränser. Dessa gränser voro i många punkter oklara. Regeringen tolkade grundlagens mening på ett sätt, Dagbladets män på ett annat. Det var de senares både rätt och plikt att hålla fast vid den tolkning, som gav folkmakten försteget, och att på lagligt sätt söka utvidga folkrepresentationens befogenheter.

Det tänkesätt jag kallar passiv konstitutionalism präglades sålunda av anspråkslöshet, försiktighet och kanske också litet räddhåga. Dagbladsgruppen åter var djärv och modig och såg optimistiskt på framtiden.

Det andra huvudmomentet i »Helsingfors Dagblads» strävanden var dess anslutning till

liberalismens idéer. De liberala åsikter i samhällsfrågorna, som redan hade uttalats av tidningen »Viborg» och delvis ännu tidigare av Snellman, utvecklas av »Helsingfors Dagblad.» Den grupp, på vilken tidningen från början främst stödde sig, hade konsoliderats den kritiska våren 1861. Den hade varit själen i det medborgarmotstånd som restes mot januariutskottet, och det visar sig redan då att dess orientering på det sociala området går i liberal riktning. Uttryck inom pressen taga sig dess strävanden bl. a. i den kortlivade politiska veckotidningen »Barometern», som utkom år 1861 (sept.—dec.) och redigerades av Ernst Linder. Det kan nämnas i förbigående att till denna krets hörde även den unge Leo Mechelin, som medarbetade såväl i »Barometern» och »Helsingfors Dagblad» som i »Litterär tidskrift» (utg. 1864 av Karl Collan, A. H. och J. J. Chydenius samt J. G. Frosterus). Under ett senare tidsskede skulle ju det liberala partiet uppstå ur Dagblads-kretsen.

Jag kommer nu till vår språk- och nationalitetsfråga. På statslivets område ernåddes

med anlitande av medel, vilkas berättigande här icke kan diskuteras, den första stora segern för finskhetens sak. Snellman utverkade hos Alexander II språkförordningen av den 1 augusti 1863. Och samtidigt vidtog på olika verksamhetsfält en så rask utveckling av de finska strävandena att verkligheten snart fullständigt jävade de gamla tvivlen om möjligheten att uppbygga en kultur på finskspråkig grund.

Hur gick det då med de svenska strävandena? Vilken ståndpunkt intog vår ledande tidning, »Helsingfors Dagblad», till dem?

Svaret kan tillsvidare avfattas kort. »Helsingfors Dagblad» ställde sig rätt sympatiskt till folkbildningsintressena, men med den unga svenska nationalitetstanken befattade sig tidningen föga. Det var först senare, i början av sjuttiotalet, som denna tanke tog sig sådana uttryck i pressen att Dagbladet tvingades att direkt uttala sin mening.

Härmed är icke sagt att nationalitetsspörsmålet skulle avskrivits från 1860-talets diskussionsprogram. Så gärna Dagbladet än velat detta, lät det sig icke göra. Om för ögon-

blicket den svenska nationalitetstanke vi i det föregående sett uppstå icke gjorde mycket väsen av sig, så hade Dagbladet i stället händerna fulla med polemiker med det motsatta lägret. Där hade i slutet av 1850-talet inträtt en söndring. Den gamla stamtruppen av kring »Suometar» fylkade journalister, vilken i vår tidningsvärld företrätt fennomanin, ansågs inom yngre kretsar driva den finska politiken för lamt. Utvecklingen syntes framskrida för långsamt. En ny grupp, vilken strävade att med tiden skapa ett organiserat finskt parti, höll på att sammansluta sig. August Schauman tar denna radikaliseringsprocess till tals i »Sex årtionden». Han säger sig »aldrig ha hört något ord uttalas» av verklig hätskhet och fientlighet mot den svenska kulturen i landet förrän på hösten 1858, då han »fick höra en mer än vanligt begåvad och fint bildad ung man i sin nationella entusiasm fara ut i de bittraste ord emot den svenska kulturen såsom en våldsamt förtryckande makt, från vilken man med vilka medel som hälst borde frigöra sig.» »Jag märkte», säger Schauman, som vid denna tidpunkt återkom-

mit till Helsingfors från en lång utrikesresa, »att sakerna under de år jag varit borta från landet hade gått framåt. Omkring Snellmans professors-kateder hade uppvuxit ett nytt ungt släkte: »jung fennomanerna» såsom de då kallades, — stommen till samma släkte, som nu i sin tur blivit »gammal-fennomaner.»

Oppositionen mot »Suometar» ledde slutligen därhän att en ny tidning grundades i Helsingfors. Den hette »Helsingin Uutiset», redigerades av Jaakko Forsman, dennes broder Yrjö Koskinen och Agaton Meurman. Efter att ha utsänt ett provnummer den 20 november 1862, begynte tidningen sin verksamhet från och med ingången av år 1863. »Helsingin Uutiset» upplevde visserligen endast en årgång. Men då efter dess död »Suometar» åter blev det obestritt ledande finska pressorganet, inslogs där den radikala riktning, som sedan, så vitt jag vet, fullföljts med obruten konsekvens såväl av »Suometar» (intill utgången av 1866, då bladet upphör) som av dess arvtagare »Uusi Suometar», startad år 1869. »Helsingin Uutisets» män fortsatte ju, som känt, sin publicistiska verksamhet på finska

i »Suometars» och »Uusi Suometars» spalter och därjämte upprätthöllo de sedan år 1866 tidskriften »Kirjallinen Kuukauslehti.» Vilken betydelse man tillmäter deras första pressorgan »Helsingin Uutiset» framgår ur O. A. Kallios yttrande i hans arbete »Uudempi Suomalainen Kirjallisuus.» »Denna tidning», säger han, »var egentligen den första finska politiska partitidningen, vars uppgift var att driva finskhetens sak såväl ur politisk som nationell synpunkt.» »Här uttalade Yrjö Koskinen» — jag citerar fortfarande Kallio — »det finska politiska partiets ursprungsord» i artikeln »Uusi vuosi 1863.» — I själva verket är denna långa artikel, löpande genom numren av den 2 och 5 januari, liktydig med ett manifest, riktat mot regeringen och de för ögonblicket inflytelserikaste medborgargrupperna.[1]) Någon egentlig partibildning har visserligen ännu icke uppstått, men artikeln »Uusi vuosi» söker i alla fall

---

[1]) Uppsatser ägnade att utfylla och förklara den stora programartikeln äro: »Helsingin Uutiset» (i provnumret), »Dagbladille» i numret av den 12 januari och »Suomikiihkoisten vaatimukset kieliasiassa» i numret av den 15 samma månad.

fastslå tillvaron av två »partier»: »Finskhetsivrarna eller fennomanerna» («Suomikiihkoiset eli Fennomaanit») och dessas motpart: »De blodlöse» (»Verettömät»).[1]) Vidräkninningen med »de blodlöse» är mycket skarp och mycket belysande för den inrepolitiska ställningen. Ej mindre intressant synes mig uttalandet om »Helsingin Uutisets» grupp och Snellman. Jag citerar: »I mångens tycke är just han hela det för finskheten ivrande (»Suomikiihkoinen») partiets märkesman och ledare, och om man vill uppfatta hans ställning sålunda, är en dylik tro i det hela taget icke oss emot. Likväl är denna uppfattning endast delvis riktig. J. V. Snellman har skänkt strävandet för finskheten (»Suomikiihko») vetenskaplig botten, ordnande och utbredande dess grundlinje över det allmänna livets alla områden. Han har sålunda varit själva grund-

[1]) »Helsingin Uutiset» överför godtyckligt denna kotteribenämning på antifennomanerna överhuvudtaget. Vid den tidpunkt då artikeln skrevs hade väl »dagbladisterna» varit det riktigaste uttrycket, men ur polemisk synpunkt var det utan tvivel väl funnet att hänga skylten »De blodlöse» på motståndarna.

idéns främste fanbärare. Men i praktiken förefinnes likväl en viss olikhet mellan Snellman och de egentliga fennomanerna. Att han skriver på svenska gör ingenting till saken. Omständigheterna göra det naturligt och till och med nyttigt att han begagnar sig av svenskan. Att han ofta nog råkar in i fäjder, som inte beröra finskheten (»Suomikiihko»), är även en bisak. En viktigare olikhet förmärkes just vid omständigheter, som röra finska språkets sak. Vi hava svårt att angiva detta förhållande noggrannare än sålunda: I ivern för finskheten kunna förefinnas skiftningar och Snellman är härvidlag mer konservativ än finskhetsivrarna överhuvudtaget. Likväl rör denna olikart endast praktikens mått och mål (quantitas), icke den inre halten (qualitas). Dessutom vore han alltför personlig och tvär såsom partiledare. Han utgör själv ett helt parti och sköter affärerna helt och hållet efter eget huvud. Men för dem, som ivra för finskan, är han den närmaste bundsförvanten, han är finskhetens mäktigaste vän.»

Det var givet att »Helsingfors Dagblad»

blev föremål för häftiga angrepp av »Helsingin Uutisets» grupp, oaktat vidsträckta medgivanden gåvos åt de finska kraven. Vad man tidigare bevittnat vid polemikerna mellan Snellman i »Saima» och Topelius i »Helsingfors Tidningar» upprepades nu. Den radikala fennomanin ville åtminstone i principdebatterna vinna allt eller intet. Att gå den till mötes på halva vägen visade sig resultatlöst: redan det tryck under vilket fennomanin fortfarande arbetade, oaktat de vunna framgångarna, var så starkt att endast radikala fordringar och kraftiga åtgöranden syntes ledarne ägnade att säkerställa en slutlig seger i framtiden.

I själva verket voro »Helsingfors Dagblads» och de finska bladens åsikter oförenliga. Jag antydde redan att för Dagbladet arbetet på konstitutionens befästande och på de sociala spörsmålens lösning framstod såsom en viktigare uppgift än språkfrågorna. I tidningens första provnummer av den 16 november 1861 heter det: »Ifrån en blott känsla växer fosterlandskärleken till allvarlig tanke och vilja att verka för allmänt väl. Hon ar-

betar nu som patriotism på det gemensamma fosterlandets materiella och andliga kultur. Det är blott hos statsborgaren som fosterlandskärleken utvecklar hela rikedomen av sitt innehåll. Det politiska medvetandet utgör fosterlandskärlekens blomma.»

För denna ståndpunkt syntes språkfrågorna sekundära, så viktiga de än voro i och för sig. Den bildade, resonerade Dagbladet längre fram, bör i landets intresse lära sig dess båda språk och han bör omfatta dem båda med samma kärlek. På en dylik åskådning grundas Dagbladets ståndpunkt till en grupp av spörsmål, som nu och allt framgent föranleder häftiga polemiker, nämligen de för finskheten så utomordentligt viktiga skolfrågorna. De finska tidningarna arbeta på den lärda skolans förfinskning i största möjliga utsträckning. Dagbladet åter plädera för tvåspråkiga skolor. »Detta system», säges det i en artikel 1862, »medför endast en pedagogisk olägenhet»; med det andra, på finskt håll förordade, »följer faran för en stor nationell olycka.»

»Helsingfors Dagblad» var ju en utmärkt

tidning, den största, mångsidigaste och med hänsyn till mångsidigheten gedignaste Finland hittills ägt. Man tycker måhända att den kamp, som i glänsande artiklar fördes mot den ur svenska bildade klassens synpunkt allt hänsynslösare fennomanin, hade bort tillförsäkra tidningen alla antifennomanska gruppers understöd. Men detta blev icke fallet. »Helsingfors Dagblads» ståndpunkt i språkfrågan innebar en svaghet, som med åren kom allt mer till synes och på vilken denna utmärkta tidning slutligen stupade.

Då Dagbladets män uppträdde mot fennomanins fordringar, skedde detta, som sagt, emedan de språkliga synpunkterna, då de drevos så långt, syntes dem oriktiga och vrånga. »Helsingfors Dagblad» trädde icke i harnesk mot fennomanin på grund av någon starkare kärlek till det egna, svenska språket. Språket betraktades som ett uttrycksmedel av mera yttre än inre betydelse för mänskan. Denna indifferentism mötte i början föga motstånd. Men i vissa studentkretsar hade, såsom jag antytt, en svensk nationalitetstanke begynt framträda, den hade småningom mog-

nat under diskussionerna om vår svenska allmoges bildningsbehov och redan ett par gånger hade den formulerats i pressen. Det dröjer visserligen ända till slutet av 1870 innan den får ett eget organ i tidningen »Vikingen», men under loppet av hela sextiotalet lever den och vinner alltjämt ny mark hos den akademiska ungdomen.

Vid ett skärskådande av vår svenskhetsrörelses äldsta skeden framstår det därför såsom en viktig uppgift att studera opinionerna inom de illegala studentnationer, vilka efter avdelningsinstitutionens upplösning hösten 1852 hade efterträtt de legala avdelningarna. De vidlyftiga förarbeten, som skulle erfordras för ett fullständigt klarläggande av dessa opinioner, saknas emellertid. Och även en resumé av det material som står till buds bleve i detta sammanhang för vidlyftig. Jag inskränker mig till några antydningar.

Vid 1860-talets ingång talade man bland studenterna om tre olika »färger»: den österbottniska färgen, den västfinska och den nyländska. Den förstnämnda var, såvitt jag

kunnat finna, liktydig med snellmanism. Den västfinska färgen betecknade en förmedlande ståndpunkt. Den tar sig uttryck i flere artiklar i avdelningens handskrivna tidning »Veritas et Jocus», den kan iakttagas i ledaren, Valfrid Alfthans, tal och den formuleras poetiskt i Wecksells dikt »Svenskan och Finskan.» Detta hindrar icke att därjämte i den västfinska kretsen (och måhända även i den österbottniska) en radikalare svensk ståndpunkt kan ha framträtt. Vad den «västfinnarna» vidkommer framgår detta fullt tydligt ur en relation av studentdiskussioner år 1852, som anträffas i August Schaumans memoarverk »Från sex årtionden i Finland.» Schauman avtrycker en intressant artikel, som han författat för den handskrivna tidningen, i vilken han ger en läxa åt ytterlighetsmännen på båda sidor. Han riktar sig mot tvänne kamrater — signaturerna L. och E. — som fört en lång polemik i språkfrågan. Det mest anmärkningsvärda härvid är tidpunkten då denna debatt försiggår. Schauman kallar detta mellanfall »det första sakta uppflammandet av den språkstrid, som sedermera i decen-

nier utgjort vår studentkårs, må jag säga, förnämsta livselement.» Han talar om »den nya oppositionen», »den unga svenska oppositionen» mot de finska språksträvandena, »vilka hittills betraktats som en gemensam fosterländsk sak.» Hittills hade envar varit fennoman, blott mer eller mindre ivrig. Nu märker Schauman för första gången att opinionens jämna ström håller på att kantra om.

Dessa meddelanden om en radikalare svensk riktning bland »västfinnarna», vilken emellertid icke synes ha framträtt i dennågot senare konstituerade illegala avdelningen,[1]) torde tills vidare kullhäva den allmänt rådande föreställningen att den svenska nationalitetsidéns första upprinnelse — vad studenterna vidkommer — stode att finna inom den illegala nyländska avdelningen. Däremot står det fast att denna idé på detta senare håll först bröt igenom på allvar, utlades på ett sätt, som kom talrika anhängare att sluta

[1]) För de tänkesätt, som utmärka densamma, har jag redogjort i mitt arbete »Josef Julius Wecksell, En studie» sid 61—67.

sig till densamma och omsattes i praktisk verksamhet. »Den nyländska färgen» — det var den i slutet av 1850- och början av 60-talet framträdande nyländska svenskhetsivern, som framför allt förknippats vid Axel Olof Freudenthals namn.

I sin minnesteckning över Viktor Öhberg berättar Petrus Nordmann följande om den illegala Nyländska avdelningens uppkomst och Freudenthals framträdande som svenskhetens förfäktare:

»Det var den 23 oktober 1857 som ett 60-tal nyländska studenter sammanträdde till en överläggning. De beslöto att återväcka avdelningsinstitutionen till liv, och de valde till förste ordförande Viktor Öhberg. Ett par gånger omvald skötte han med smärre avbrott denna befattning 4 $^1/_2$ läsetermin. Till en början höllos mötena turvis hos en eller annan av kamraterna, men från 1858 skaffade sig den unga nyländska stamtruppen en egen lokal i tapetseraren Galetskis gård vid Trekanten. Denna övergavs dock snart, när man gjort den obehagliga upptäckten, att en spion bosatt sig vägg i vägg med dem.

För att »öka trevnaden vid sammankomsterna» anskaffades ej blott tobak och pipor, utan Viktor Öhberg och den några år yngre studenten Axel Olof Freudenthal återupptogo utgivandet av den handskrivna tidningen »Nylands Dragon.» Diskussioner anordnades och därunder trädde stundom olikheter i åsikter skarpt upp mot varandra. Sålunda hände det den gång år 1859, då student Gustaf Cederhvarf till besvarande framställde frågan: »Vad böra vi göra för förfinskningen av vårt lands svenska befolkning?» Förslagsställaren besvarade sin fråga jakande, och så gott som alla andra avdelningsmedlemmar understödde honom. Den enda, som med ljungande vältalighet och väckande kraft påvisade det historiskt berättigade i den svenska stammens och den svenska kulturens fortbestånd och utveckling i Finland, var Axel Olof Freudenthal. Den 22-åriga studenten utströdde då genom sitt tal de frön, vilka som blomma och frukt skulle bära de finländska svenskarnas sammanslutning till värn för sitt modersmåls heliga rätt.

Att Freudenthal vid nyssnämnda tillfälle ej vann medhåll av sin vän Öhberg, berodde troligtvis på den omständigheten, att minnena hos Ö. från vistelsen i den finska Viborgstrakten ännu voro färska och att han tillsammans med Julius Krohn sommaren 1858 vistats i Rautalampi för att ytterligare förkovra sig i finska språket. Han hade sålunda stått under inverkan av ivrare för finskhetssträvandena, och dessas konsekvenser voro ej än klara.

Några år senare hade åsikterna inom avdelningens flertal helt förändrats, och Öhberg var och förblev intill sin levnads sista timme en av de mest hängivna kämparne för svenskt språk och svensk nationalitet.

Det gladde ock de nyländska studenterna, då den ansedde fosterlandsvännen Elias Lönnrot vid årsfesten den 9 april 1862 tillbakavisade de beskyllningar för bristande patriotism, som gjorts mot nylänningarne för att desse höllo på sitt språk och sin rätt att älska detta och arbeta för detta.»

De unga nyländska idéerna omsattes i praktiken. Av Freudenthal i hans vetenskapliga

och litterära verksamhet, framförallt i hans banbrytande strävan för den nyländska folkkunskapen, inspirerad av de intryck han mottog under sina strövtåg genom de nyländska bygderna. Av alla samfält i en rad av nyländska företag, som igångsattes under loppet av sextiotalet. Det första nyländska albumet utkom till promotionen 1860, första häftet av pennibiblioteket för svenska allmogen 1866. Också i åtskilliga andra förehavanden framträdde den nya meningsriktningen; man samlade in medel till Karl XII:s stod och man firade Gustav Adolfs-dagen. Anslutningen till Sverige sker i mycket bestämda former. Sålunda heter det i en artikel i nationens handskrivna tidning, »Nylands Dragon»: »Det säkraste skyddet för vårt självbestånd ligger i föreningen med det svenska folket.»

Den Freudenthalska gruppen synes i början ha fått hela den övriga studentkåren emot sig. I historisk-filologiska studentfakulteten utkämpas en drabbning mellan Freudenthal och Julius Krohn, som fortgår under flera möten höstterminen 1860.

Så långt studentopinionerna! I dem sammanfattas den svenska nationalitetsidén på 1860-talet, sådan den framträder efter den långa pressdebatten i årtiondets början. När 1870-talet bryter in, äro de nya tankarna starka nog att söka utbredning över vidare fält. Den 28 november 1870 utkommer första provnumret av »Vikingen», Finlands första målmedvetet svensksinnade tidning. Som detta veckoblads ansvariga redaktör uppträder Carl Birger Federley. Medarbetarkretsen har utgått ur den Freudenthalska gruppen inom Nyländska avdelningen. Freudenthal själv medverkar. Under »Vikingens» andra år, 1872, framträda som redaktörer Federley och Rafael Schauman. Som medarbetare nämnas i prenumerationsanmälan Freudenthal, A. Jaenisch och Viktor Öhberg. År 1873 uppträder Rafael Schauman ensam som redaktör och omnämner i sin prenumerationsanmälan följande medarbetare: den avgångne redaktören Federley, Freudenthal, Jaenisch och dåvarande medicinekandidaten M. W. av Schultén. Året 1874 blir »Vikingens» sista. Formatet, redan engång utvidgat, blir nu ansenligt. Medarbe-

tarkretsen är i huvudsak densamma, men som förste redaktör fungerar Axel Lille, vilken, ehuru icke tidigare nämnd bland medarbetarna, hela tiden lämnat bidrag till bladet. I redaktionen kvarstår fortfarande Rafael Schauman.

I det första provnumret yttrar redaktionen följande:

Svenska kulturen »bör hållas vid makt och utbildas redan därföre, att det är en helig rättighet för svenska befolkningen i vårt land att därifrån få suga livskraft och näring. Icke den aritmetiska beräkningen, att denna befolkning utgör en endast så och så stor bråkdel av hela landets, utan helt enkelt *nationaliteternas* rätt att få leva och leva sitt eget liv, så vitt de hava kraft därtill, är härvid avgörande. Den svenska befolkningen bör således se sitt språk, sin nationella bildning och egendomlighet vårdad och utbildad; strävandet därför är lika nödvändigt, berättigat och aktningsvärt, som arbetet för den finska nationalitetens i vårt land upplysning och för utbildningen av dess språk. Det är endast sålunda, då intet intrång eller under-

tryckande av ett eller annat slag äger rum, som en sann endräkt mellan dessa båda nationaliteter, vilka gemensamma öden och institutioner så fast förenat, kan bibehållas.

Dessa intressen — de svenska nämligen — hava väl icke varit glömda inom vår tidningspress, särdeles i den mening, att man ingalunda förgätit att anfalla dem; men sitt fullständiga uttryck och oförtröttade förkämpar ha de likväl alltför sällan funnit. Emellertid få de icke genom sin tystnad begå självmord; de måste tala och bevaka sin rätt även de, för att jämvikt må kunna uppstå i opinionernas vågskål. — —»

Som synes lämnar detta program i tydlighet ingenting övrigt att önska. Den riktning, som här kort antytts, framträder med styrka och klarhet i den långa rad av artiklar »Vikingen» ägnar nationalitetsfrågan under de fyra år den lever. Man väntar kanske att en rasande strid nu skall utbryta mellan »Vikingen» och de ledande finska pressorganen: »Uusi Suometar» och tidskriften »Kirjallinen Kuukauslehti.» Men detta blir icke fallet. Visserligen får »Vikingen» höra bittra

ord från detta håll och undandrar sig icke att själv angripa när så behöves. Men de stora polemikerna föras mellan »Vikingen» och »Helsingfors Dagblad.»

En överblick av »Vikingens» innehåll visar att bladet vid sidan av de teoretiska utläggningarna i nationalitets- och språkfrågorna kraftigt griper tag i det praktiska livets spörsmål, när det gäller att förverkliga den svenska idén. Sålunda ägnas folkupplysningen synnerligt stor uppmärksamhet. Den 12 oktober 1871 inviges Ekenäs seminarium, den 16 ägnar »Vikingen», som ofta behandlat seminariefrågan, denna händelse en utmärkt ledande artikel. »Härmed», säges det, »är det första steget taget för att äntligen göra slut på ett missförhållande, som blivit allt mera påtagligt och till sina följder skadligt: detta missförhållande nämligen, att en ansenlig bråkdel av vårt lands befolkning varit berövad möjligheten att i väl ordnade skolor odla sina anlag och inhämta vetande, medan folkbildningsarbetet till fromma för den övriga delen av samma befolkning redan flere år fortgått. Den, som förstår, huru stillastående

verkar förslappande, under det runt omkring rörelse och framåtskridande härska, huru även den bästa naturliga intelligens, då den icke finner tillfälle till utveckling, förkrympes, den förstår ock att detta tillstånd av svält, om det fått fortfara ännu någon tid, skulle haft följder överträffande den djärvaste fennomanska hethjärnas förhoppningar. Man kan icke förhindra sig att vid åtanken härpå hålla i gott minne dessa den »allmänna meningens tolkare», som så väl uppfyllt sin roll, då de under många år knappt ägnat en tanke eller ett ord åt denna befolknings högsta intresse, vars tungomål de dock begagna — eller skänka sitt erkännande åt dessa finskhetens förkämpar, som i följd av vidunderliga beräkningar så ädelmodigt velat knussla med de medel, som den svenska folkskolan behövde.»

Artikeln slutar med följande märkliga ord:

»Ett villkor förefinnes ännu, för att folkskolans undervisning skall från början länkas i rätta banor; det är att i seminarierna utbildningen av lärarekrafter fullgöres samvets-

grannt och utan bisyften, att intet missljud skapas hos de unga ämnen, som beredas till sitt viktiga värv, att tillgivenheten till fosterlandet inplantas hos dem, *utan att de därför manas att brista i kärlek till den befolkning, ur vars sköte de utgått och till vars bästa de skola verka.*[1]) Måtte de män och kvinnor, som åtagit sig undervisningen i seminarierna, vara genomträngda av detta villkors vikt, måtte de äga förmåga och *god vilja* att göra dem, som anförtro sig åt deras ledning, värdiga sin uppgift att sprida upplysning bland — märk ordens fulla mening — svenska befolkningen i Finland.»

Åren 1872-73 pågå förarbetena för stiftandet av folkupplysningssällskapet. Också i denna fråga, som föranleder mycket polemik, ingriper »Vikingen» till förmån för svenska befolkningens intressen. Härvidlag märkes måhända främst en stor artikel »Rangordning på folkupplysningens område» i mars 1873, signerad av märket S och riktad mot »Morgonbladet», den nya tidningen med det gamla

---

[1]) Kursiverat av mig.

namnet, som nu för fennomanins talan på svenska.

Den 13 januari 1872 lyder ledarens rubrik: »En ordinarie lärareplats i svenskan och övriga nordiska språk vid vårt universitet.» Det yrkande, som här med en grundlig motivering framställes, förverkligades som känt först en mansålder senare. Det upptager i hög grad »Vikingens» intresse. Den 20 februari samma år inlämnas i lantdagen petitioner i detta syfte: i ridderskapet och adeln av godsägaren, Åbo-journalisten K. J. Edelsköld, i borgarståndet av C. A. Öhrnberg, F. Kiseleff och Leo Mechelin. Ärendets öden i lantdagen, där två stånd stå mot två, beledsagas av talrika uttalanden.

Frågan om den svenska teaterns framtid behandlas ingående. I teaterartiklarna framträder, synes det mig, rätt mycken oförståelse för det kulturarbete, som bedrives på det finska hållet. Likaså förefaller »Vikingens» ställningtagande till frågan om en finsk avdelning vid normalskolan väl partiskt. För resten: opartiskhet finner man ingenstädes i pressen, så snart språkfrågan dyker upp.

»Helsingfors Dagblads» ståndpunkt är visserligen i högre grad än någon annan tidnings ägnad att skipa rätt åt båda hållen, men framgången motsvarar icke alltid mödan.

Så ofta »Vikingen» än vänder sig polemiskt mot den fennomanska pressen: »Morgonbladet», »Kirjallinen Kuukauslehti», »Uusi Suometar», »Hämäläinen», »Suomen Lehti», utgör som jag antytt striden mot Dagbladet det centrala momentet i denna tidnings verksamhet och ger densamma dess största betydelse för framtiden.

Dagbladets hållning i språkfrågan har redan karakteriserats i allmänna drag. På sextiotalet hade den stora tidningen fört sin kamp för den antinationalistiska åskådningen på en front. Från och med »Vikingens» framträdande fortgår den på tvänne. En nutida läsare kan icke undgå att erfara en viss respekt inför de ibland rent av granna artiklar, som framträda i sjuttiotalets principdebatter såväl i Dagbladet, som hos dess finsk- och svenskspråkiga motståndare.

Som ett bidrag till karakteristiken av det skede i svenska nationalitetstankens utveck-

ling, som bär »Vikingens» färger, anför jag några uttalanden, gjorda i en turnering mellan Dagbladet, »Vikingen» och »Uusi Suometar» hösten 1871.

»Vikingen» utvecklar sina åsikter i en mängd uppsatser: »Språkets betydelse för nationell bildning», »Dagbladet gentemot nationalitetsrörelsen i Europa»,» Den fennomanska pressen», »Den checkiska rörelsen och germanismen», »Illustrationer till det fennomanska systemet och dess följder», »Till Red. för Helsingfors Dagblad», »Likvid med Helsingfors Dagblad.» Ju mer direkt polemiska dessa artiklar bliva, dess hårdare falla orden. Svaren från Dagbladets sida ha, också de, både tänder och klor.

Jag meddelar först ett par avsnitt ur »Vikingens» artikel för den 20 november:

»Vikingen» har *aldrig* uppställt »*tvänne* nationaliteter härstädes såsom stående i motsats och strid med varandra.» Han har endast vädjat till verkligheten och sagt: i Finland äro bosatta en svensk och en finsk nationalitet, förenade genom kraftiga band: historiens, de gemensamma lagarnes, den ge-

mensamma politiska ställningens. Dessa nationaliteter hava vardera sina egendomligheter; i språk, lynne, begåvning. Deras rätt — än mer villkoret för att de skola kunna leva och icke tyna, är, att de självständigt och efter sina olika anlag få utveckla sig och skrida framåt på civilisationens bana. Erkännom denna rätt och detta villkors vikt. Låtom oss ordna vårt inre liv så, att vi giva var och en sitt. Vi skola sålunda, genom att handla enligt en rättvisans och frihetens grundsats, binda än fastare tillsamman, vad redan förut är nära förenat. Men söken icke breda ett bedrägligt täckelse över verkligheten, gören icke tvång på naturens fordringar. På sådant sätt skola endast missnöje och ständiga slitningar fostras. — Dessa grundsatser har Vikingen från sin begynnelse hyllat, flerfaldiga gånger utvecklat samt sökt tillämpa på alla möjliga fall.

Vikingen har *aldrig* ställt »läran om att sträva för en språklig nationalitet *i stället för* arbete för ett gemensamt fosterland och folk, oberoende af språkliga åtskillnader.» Han har framhållit, att under det man strävar för det

hela, får man icke glömma delarne, för så vitt helheten icke skall bliva av bräckligt sammanhang, att för fosterlandets lyckliga framtid är oundgängligt att respektera de skilda nationaliteternas egendomlighet och giva dem plats och stöd för att de må kunna fritt leva och röra sig. Han har framhållit, att i arbetet för ett gemensamt fosterland ingå ock som ett viktigt moment strävandena för dess svenska och finska befolknings odling och vården om deras andliga tillhörigheter.»

Såsom belysande för Dagbladets ståndpunkt citerar jag följande ur den ledande artikeln av den 12 november 1871:

»Angrepp från tvänne håll ha under denna höst tvungit oss att åter upptaga den s. k. språkfrågan samt att ånyo förfäkta åsikten att densamma icke bör göras till en strid om och emellan nationaliteter, utan betraktas från synpunkten av tvänne olika medels användande i ett gemensamt fosterlands tjänst. Vi hava redan bemött tvänne av de mot denna synpunkt framkastade invändningarne: tidsandans förmenta uppenbarelse av natio-

nalitetssträvandenas riktighet, samt den historiska språkforskningens påstådda oförenlighet med uppfattningen av språket såsom ett medel för andra ändamål. Det återstår oss ännu att upptaga ett tredje inkast, som från nämnda håll gjorts mot våra yttranden.

Detta inkast utgöres av påståendet att den av oss förfäktade åsikten innebär ett tillintetgörande av icke allenast all kärlek till språket och allt bemödande att värna och vårda detsamma, utan även av all verklig fosterlandskärlek och patriotism.

Invändningen innebär en så besynnerlig uppfattning av vad kärlek vill säga, att vi tryggt tro oss kunna påstå, att en verklig kärlek är nära på raka motsatsen därav. Vi åtminstone ha icke lärt oss att se kärlekens väsende uti ett blint avgudande och beundrande av det älskade föremålet och en uppfattning av dess »egendomligheter» såsom en högsta lag, utan i hängivenheten att uppoffra sig för att åt detsamma förskaffa all lycka samt allt utmärkt och gott, som det står i ens makt att åstadkomma.

— — — — — — — — — — — — —

Den (kärleken till fäderneslandet) består icke i att hänga fast vid de från fäderna ärvda egendomligheterna, utan i deras begagnande och ombildande på ett sådant sätt, att fäderneslandet därav röner största möjliga välsignelse. Fosterlandskärleken och patriotismen bestå i att arbeta för fäderneslandet och dess folks frihet, trygghet, bildning, odling, lycka och välstånd samt att däråt ägna sina ansträngningar och sin person, men den består icke i att dyrka dess språk, dess seder, lagar och institutioner såsom en gudauppenbarelse, vilken man icke har rätt att underkasta sitt fria bedömande och att ingripa uti samt ombilda. Patriot är icke den som håller fast vid alla de förhållanden och egendomligheter, som utmärka hans fädernesland — en sådan person är helt simpelt och enkelt intet annat än inbitet konservativ — utan den som arbetar, strävar och uppoffrar sig själv för att göra dem så lyckobringande som möjligt för fäderneslandet och dess folk.

Och om så är, såsom vi fullt och fast äro övertygade om, så är icke häller språkens uppfattning såsom medel något stridande mot

fosterlandskärleken och patriotismen. — — Och därur härflyter även kärleken till språket såsom det viktigaste, verksammaste och kraftigaste verktyg, varmed man kan gagna och arbeta för sitt folk, ävensom hängivenheten för detta verktygs vårdande och omhuldande. Men väl till märkande, denna kärlek behöver icke vara koncentrerad blott på ett enda språk, utan kan och måste utsträcka sig till två, såframt det finnes två språk, varav olika delar av folket betjäna sig. Och vill man betvivla möjligheten att kunna älska två språk, så må man blott betänka att detta icke är omöjligare än att älska tvänne barn. Och det finnes intet som skulle göra att kärleken och omvårdnaden om ett språk skulle utesluta att med kärlek och omvårdnad omfatta även ett annat, om man än möjligen kan vara ur stånd att lika väl fullgöra den sistnämnda plikten i avseende å det ena som i avseende å det andra.

Tillämpningen på våra förhållanden är tydlig och klar. Den består däri, att vår fosterlandskärlek och patriotism skall visa sig i att sträva för vårt gemensamma fäder-

nesland, Finlands, och *hela Finlands* frihet, framsteg, lycka och välgång, samt att i lika grad vårda oss om de bägge språk, som utgöra dess folks tungomål.

Långt ifrån att, såsom våra motståndare, »fennomaner» och »vikingar», förmena, tillintetgöra patriotismen, äro de av oss förfäktade åsikterna, efter vårt förmenande, tvärtom endast tydliga och nödvändiga konsekvenser av patriotismen och fosterlandskärleken, rätt uppfattade. Ty de innebära enhet, styrka och samdräkt för vårt folk samt tillåta framåtskridande och förbättrande av de bestående förhållandena.»

Längre fram i artikeln stämplas motståndarens åsikter än en gång som konservativa.

»Består patriotismen», menar Dagbladet, »i att hålla fast vid allt det fäderneärvda — — så ha de av forntiden åt den nuvarande generationen överlämnade institutionerna, lagarna och sederna på samma sätt som språket anspråk på att icke betraktas såsom medel och ombytas efter förekommande behovs krav utan att anses såsom något som orubbat bör bibehållas. Eller vad större

rätt kan det nuvarande släktet ha att upptaga ett nytt representationssätt än att tillägna sig ett annat språk, än det, som varit envars modersmål?»

Den bild jag nu givit av den svenska nationalitetstankens genombrott i 1870-talets press erfordrar på några punkter en utfyllnad.

Det bör påvisas huru de två folktidningarna av förhållandenas makt småningom drivas in i de spår »Vikingen» gått upp. I början av sin verksamhet togo båda bladen avstånd från språkstriden. I motsats till de finska tidningarna ville de *endast* upplysa allmogen, icke indraga den i någon som hälst politik. Icke desto mindre fingo de rätt snart en bestämd *demokratisk* färg, tack vare folkbildningsfrågorna. Och till det deltagande i politiken de icke önskat drevos de, som sagt, småningom.

Det är synnerligt intressant att i »Folkvännen» se hur det ena steget ger det andra, hur en ny tanke i det kulturella planet, (alltså idén om en svenskspråkig folkupplysning), med eller mot upphovsmännens vilja alstrar

en mer vittsyftande idé: uppfattningen att svenskarna i Finland äga språkliga *rättigheter* att värna.

Det går till bl. a. så här: En korrespondent från Tammela berättar att en avsevärd del av arbetarbefolkningen i Mustiala, Forssa och Viksberg är svensktalande, men inte har tillfälle att tillräckligt ofta besöka svensk gudstjänst. En gensaga inlämnas och därmed blir frågan om *svenskarnas rätt till gudstjänst* ställd under diskussion.

Hösten 1871 tvingas »Folkvännen» av omständigheternas makt att direkt uppträda som värnare av svenska allmogens nationella rättigheter i Finland. Frågan gäller språkens ställning i lantdagen.

Jag anför det väsentligaste av den artikel, som införes den 29 november och bär överskriften: »Skall av framtida lantdagsmän fordras att förstå finska?»

»I denna tidnings plan», så inleder redaktionen detta uttalande, »har från början och allt hittills legat att icke blanda sig i de tvister, vilka beröra Finlands svenskars och finnars inbördes förhållanden och de miss-

hälligheter dem emellan, som man gjort och gör försök att anstifta, hava vi icke sökt underblåsa. Någon gång hava vi dock för att motsvara bladets uppgift såsom arbetare i folkupplysningens tjänst ansett oss böra sätta våra läsare i tillfälle att bilda sig ett omdöme om vad som förehaves i frågor, vilka på det varmaste ligga dem om hjärtat, och även nu, då landets mest lästa tidning, »Helsingfors Dagblad», innehållit en artikel berörande bl. a. den svenska allmogens dyrbaraste rättighet, den att tillsammans med sina finska ståndsbröder genom ombud på lantdagarna deltaga i lagstiftningsärenden m. m., skola vi icke förbigå ett märkvärdigt yrkande, som torde sakna sitt motstycke även i de mot vårt lands svenskhet och svenskar mest ovänligt sinnade tidningar. »Helsingfors Dagblad» anser det nämligen med sin ofta omskrutna opartiskhet förenligt att *»på en lantdagsman efter 1872 ställa den fordran att han förstår vad det yttras av de finsktalande medlemmarne, varigenom man kunde undvara en särskild tolkning till svenska.»*

Det är en känd sak att bland vårt lands

svenska allmoge jämförelsevis få hava varit i tillfälle att lära sig finska på praktisk väg d. v. s. genom umgänge med finnar. För att det av Dbl. gjorda yrkandet skulle kunna i verket sättas ens i en avlägsen framtid, skulle således en mycket stor del av lärotimmarne i våra svenska folkskolor avstås för inlärande av finska språket till förfång för alla andra läroämnen, och mycket osäkert vore ändå om våra svenska allmogebarn kunde fullkomligt lära sig ett för deras språksinne så främmande tungomål. — Detta om *svårigheten* att i verket sätta Dagbladets yrkande.

Rättvisan av att vår svenska allmoge vid sina val av lantdagsmän skulle främst nödgas se till om den valde förstode finska, under det den finska allmogen hade full frihet att *utan* avseende på språkkunskap välja den kunnigaste och för övrigt lämpligaste, lämna vi åt Dagbladet att ådagalägga.»

Anders Svedbergs tidning »Österbotten», som framträder på vädjobanan 1864, ivrar liksom »Folkvännen» oavlåtligt för folkbildningen — främst förstås folkskolesaken. Med

alldeles särskilt intresse omfattar »Österbotten» uppgiften att göra bondeklassen förtrogen med det konstitutionella statsskicket, lantdagarna och lantdagsarbetet — låt vara att »Folkvännen» ej häller försummar denna uppgift. Slutligen bör betonas att ett kristligt drag starkt framträder i »Österbotten.»

Av vilken art »Österbottens» verksamhet varit under de första åren av bladets tillvaro ser ser man för övrigt bäst av slutorden för 1871. De lyda:

»Vad redaktionen under de gångna åtta åren av tidningens tillvaro velat inskärpa hos läsekretsen sammanfattas här i följande sju punkter:

1:o Att gudsfruktan och en sann, levande kristendom är den säkraste och pålitligaste grundvalen för såväl den enskilda människans som hela folkslags sanna lycka och framåtskridande.

2:o Att i samma mån, som kristendomen får genomtränga — eller likt surdegen genomsyra — mänskligheten, i samma mån går den framåt i sedlig lyftning och bildning, i samma mån höjes den ur den ur-

sprungliga okunnigheten till ett högre, sedligare och ädlare själsliv.

3:o Att folket — den egentliga allmogeklassen — besitter mycken sedlig kraft, som den har i arv från fädernas tid, på vilken den bör göras uppmärksam för att lära sig att icke förkasta det goda och i dess ställe tillägna sig endast en ytlig, flärdfull yttre bildning, vilken undergräver folkets sedliga kraft och karaktär.

4:o Att det av allmogen ofta överklagade herremanna- och embetsmannaförtrycket måste av sig själv försvinna i samma mån folket höjes i sedlig självständighet och bildning och att det i främsta rummet är folkets okunnighet och låga bildningsståndpunkt, som framkallar ett sådant förtryck, där det förefinnes.

5:o Att en sann folkbildning är lika långt skild ifrån ett tomt efterapande av herremannaskick och seder som den är skild från den djuriska råhet, vilken söker sin förnöjelse blott uti de djuriska lidelsernas tillfredsställande.

6:o Att i följd därav en sann själsbildning lika gärna kan förefinnas och trivas uti bondens låga hydda som uti herremannens höga salong och att ett hjärta kan klappa lika varmt för det fosterländska, ädla och goda under bondens grova vadmalströja som under herremannens fina klädesrock, och slutligen

7:o Att en människas samhällsställning icke bestämmer hennes människovärde utan detta bestämmes av hennes sedliga bildningsståndpunkt och att i följd därav den högt uppsatte lika väl som den lägste kan göra sig föraktlig genom dåliga handlingar och att tvärtom varje människa, hon må vara hög eller låg, kan tillvinna sig verklig aktning och erkännande endast genom ett sedligt, oegennyttigt och ädelt handlingssätt.»

Som synes yttras ingenting om modersmålets ställning, ingenting, som skulle antyda intresse för den nationalitetsfäjd, som pågått hela året mellan »Helsingfors Dagblad» och »Vikingen»!

När det emellertid gäller praktiska saker uppträder även »Österbotten» till försvar för

modersmålets rätt. Vid Vasa läns lantbrukssällskaps möten i Ilmola och Jyväskylä åsidosattes de svenska deltagarnes språkliga rättigheter. Efter det senare mötet (sommaren 1865) ingriper »Österbotten» och protesterar i skarpa ord mot att man genom en dylik »kränkning» »befäster svalget» mellan svenskar och finnar i vårt land. »Skall detta fortgå», säger bladet, »så förutse vi att *ingen enda* av svenska allmogen gör sig mödan att besöka sällskapets möten.»

Ännu märkligare är artikeln »Lantdagen och språkfrågan» av den 6 april 1872. Vid bondeståndets förhandlingar ha, säges det, förekommit flera yttringar av svenskhat. Med anledning av petitionerna om inrättandet av en professur i svenska hava finska bönder uttalat sig med »ovanlig bitterhet» om svenskans ställning i Finland, förmenande bl. a. »att en profession i Ungerskan, såsom med finskan närmare besläktad» vore önskvärdare än en i svenskan.

Mot dessa angrepp uppträder nu »Österbotten» med en bestämdhet och klarhet i bevisföringen, som i inget avseende står till-

baka för motsvarande uttalanden i de likasinnade, av herremän redigerade bladen.

Ungefär samma ställning som de två folktidningarna intager även landsortsstädernas svenska press till »Vikingens» program. Man ger sällan det nya nationalistiska bladet direkt understöd, men likväl inskrider man allt oftare mot fennomanin, då det egna språkets rätt angripes.

En dylik i det hela passiv hållning gentemot »Vikingens» svensk-nationella förkunnelse kännetecknar vårt för tiden förnämsta landsortsblad, »Åbo Underrättelser» under Karl Johan Edelskölds och Ernst Rönnbäcks styre. »Åbo Underrättelser» intar framför allt en »frisinnad» ståndpunkt i samhällsfrågorna, en radikal i de politiska. Nationalitetsfrågan kommer i andra rummet för detta blad som för Dagbladet. Likväl angrips »Vikingen» icke, såvitt jag kunnat finna, utan får tvärtom ibland erkännande, såsom då den stora artikeln »Byråkrati» och »demokrati» — »herrskande språk» och »folkspråk» avtryckes hösten 1872.

Diskussioner i språkfrågan förekomma

som sagt ofta, men gälla vanligen praktiska angelägenheter, framför allt skolfrågor och det nya folkupplysningssällskapet, vars finsknationalistiska ansatser väcka mycket ond blod. När en teoretisk grundsyn på nationalitetsspörsmålet framträder, är den i regeln dagbladistisk. Sålunda innehåller »Viborgs Tidning» hösten 1874 en artikel, riktad mot fennomanernas hållning vid den nya »folkupplysningsföreningens» stiftande, vilken även »Vasabladet» anför såsom representativ för dess ståndpunkt. Här talas visserligen om de »tygellösa passionerna» hos »det unga fennomanska partiets ledare», vilka det synes vara fruktlöst att söka dämpa, men å andra sidan uppfattas svenskarnas ställning ungefär på samma sätt som i «Helsingfors Dagblad.» »För ultra fennomanin», säges det, »existerar endast den finsktalande befolkningen, det svenska elementet i landet är icke allenast en främmande utan en avskydd, förkastlig beståndsdel, som likt ett gammalt klädesplagg bör slungas på sophögen, sedan det tjänat ut sin tid. Detta förmätna betraktelsesätt besinnar icke att gemensamma his-

toriska öden hava gjort den svenska och finska befolkningen i Finland till tvänne systrar, som vuxit upp i samma hem. De äro, för att begagna en liknelse, tvänne blommor, som hämtat sin näring ur samma jordmån, deras doft är densamma och endast färgskiftningarna på kalkbladen antyda en oväsentlig åtskillnad dem emellan. Till lynne, världsåskådning och betraktelsesätt stå Finlands svenska innebyggare mycket nära landets finska befolkning, då däremot med Sveriges innevånare förefinnes jämförelsevis färre anknytningspunkter. Den gemensamma nationalanda, som utmärker de båda hälfterna av finska nationen, har funnit ett troget uttryck i vår största skalds sånger, ty ingen torde våga bestrida att Runebergs odödliga skapelser, oaktat deras svenska dräkt, härflutit ur en genuint finsk och ingalunda svensk källa Det svenska elementet i Finland representerar sålunda ingen främmande nationalitet och alla utfall mot detsammas berättigande måste i följd härav icke allenast anses som sorgliga och beklagansvärda utan rentav stämplas som förnuftsvidriga och orättvisa.»

Den märkliga artikeln fortsättes med ett påpekande av det finsk-nationella arbetets berättigande, ehuru detsamma ej kan fullbordas »inom en period av några flyktiga decennier.» »Den fennomanska rörelsen skall», så slutar artikeln, »ledd på den rätta stråten, fortgå orubbligt med hela tyngden av en historisk nödvändighet, och varje försök att lägga hinder i vägen för densamma skall vara ett stundens sprattlande, lika vanskligt som den. Över alla språkstridigheter gives det likväl intressen, så dyrbara, att de som en samvetsplikt påkalla alla finska medborgares endräktiga och fulla omvårdnad. Redan den minsta tanke på Finlands ställning borde övertyga varje fosterlandsvän, att vårt land, om det försjunker i split och tvedräkt, svävar på branten av en avgrund. Det gemensamma fosterlandets väl måste stå över alla partier och dagens intressen!»

»Viborgs Tidning» hade 1873 redigerats av Axel Lille. Att redaktören tillhör »Vikingens» grupp kommer till synes i »Viborgs Tidnings» polemiker med den finskspråkiga ortskollegan »Suomen Lehti», redigerad av

Fredrik Polén. Polén uppträder i regeln som den angripande parten. Diskussionen rör sig förnämligast kring skolfrågorna samt det unga finska teaterföretaget. Det är inte blott viborgska skolangelägenheter som föranleda polemik: ett av de intressantaste meningsbytena gäller en folkskolfråga i Kristinestad. De stridande framställa ungefär liknande synpunkter, skäl och motskäl, som vi äro vana att finna den dag som är i våra tidningars debatter om finska folkskolor i svenska trakter.

Ett omvänt förhållande äger rum med premisserna för en annan vidlyftig skoldiskussion. Den gäller den svenska minoritetens i Fredrikshamn fordringar på svensk folkskola. Borgå-Bladet tar sig med iver an denna sak. Jag nämner den lilla nyländska landsortstidningen framför allt för att den visar sig vara »Vikingens» hängivna och synbarligen enda fullt deciderade anhängare. Många uttalanden bevisa detta. Jag anför det sista, författat av »Borgå-Bladets» helsingforskorrespondent efter »Vikingens» upphörande och infört i numret av den 9 januari 1875.

»Med det tilländagångna året upphörde den här utkommande tidningen »Vikingen», som i fyra år öppet och klart fört svenskarnas i Finland talan gentemot de fennomanska bladens och andra tidningars förvillande framställningar i språkfrågan. »Helsingfors Dagblad» ansåg i tiden det lämpligt att inför sina talrika läsare på ett vrångt sätt framställa den föga spridda »Vikingens» uttalanden och syften, men var hederligt nog att på dess grav fälla några ord av aktning och erkännande. »Morgonbladet», som jublar över »Vikingens» upphörande, profeterar om den finska tidningen »Suomen Lehti», vilken även ändade med sista året, att den skall ånyo uppstå; den kommer väl åtminstone att gå igen i »Morgonbladet.»

Dessa ord karakterisera ju rätt väl »Vikingens» ställning till de två stora svenska helsingforstidningarna.

Min teckning av den svenska nationalitetsidéns utveckling i Finlands press är härmed avslutad. Med »Vikingens» upphörande vid utgången av året 1874 vidtager åter en

period, då de åsikter denna tidning uppbar på det offentliga livets område trängas tillbaka. Men därav följer icke att en faktisk tillbakagång eller ens ett stillastående skulle ha inträtt. I verkligheten har den omvandling av tänkesätten i riktning mot ett starkare svenskhetsmedvetande, vilken vi hittills bevittnat, sannolikt försiggått kontinuerligt. I pressen har den framträtt stötvis. Så även framdeles. Nästa skede av stark yttre utveckling i den givna riktningen tar vid år 1883, då »Nya Pressen» begynner sin verksamhet.

ARVID MÖRNE

Rytm och rim	1899	Fmk	2: 25
Nya sånger	1901	„	3: —
Ny tid	1903	„	3: —
Döda år	1910	Kr.	2: —
Skärgårdens vår. 2:a upplagan	1913	Fmk	2: —
Ödemarksdramer. I. Den helige Henricus	1914	„	2: 50
Strandbyggaröden. I. Den svenska jorden. 3:e upplagan.	1915	„	3: 75

□ □

Josef Julius Wecksell. En studie	1909	Fmk	4: —
Alexis Kivi och hans roman Seitsemän veljestä. En litteraturhistorisk studie	1911	„	3: 75
Från „Saima“ till „Vikingen“. En studie över den svenska nationalitetsidéns utveckling i Finlands press	1916	„	3: 25

□ □

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden
LÄSESALSLÅN
60001000334175

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

books2ebooks.eu

Kungliga Biblioteket

National Library of Sweden